

**ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОЇ СФЕРИ
ЯК СТРАТЕГІЧНОГО РЕСУРСУ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

*НАГАЄВ В.М., Д-Р.ПЕД.НАУК, ПРОФЕСОР,
НАГАЄВА Г.О., СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.В. ДОКУЧАЄВА*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування кваліфікованого кадрового потенціалу аграрної сфери сьогодні розглядається як один з вирішальних важелів подолання економічної кризи в Україні та виходу сільського господарства на рівень високо розвинутих країн світу. Комплексною програмою підтримки розвитку українського села на період до 2020 року у розділі «Освіта» зазначено, що однією з найважливіших проблем розвитку аграрного сектору економіки на найближчу перспективу є проблема кадрового забезпечення галузі. Передусім, це стосується удосконалення державних стандартів вищої освіти, розробки та впровадження інноваційних педагогічних технологій, оновлення змісту навчання, дидактичних методів, форм та засобів, які сприятимуть розвитку творчих здібностей фахівців відповідно до потреб аграрного сектору економіки України [10, с. 9].

Сучасні вимоги ринку праці до професійної підготовленості фахівців аграрної сфери зростають залежно від темпів оновлення видів продукції, обладнання і технологічних процесів. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до творчої обдарованості і гнучкості спеціалістів, їхньої багатогранності та здатності до динамічної трансформації. Такі фахівці мають володіти комплексом професійних знань, умінь та навичок, що відповідають інтенсифікації виробництва, передовим досягненням науки і техніки. Вони мають бути здатними творчо вирішувати сучасні проблеми, брати на себе роль лідера, вести за собою інших. Наведені вище вимоги зумовляють необхідність формування у майбутніх керівників і спеціалістів сільськогосподарського виробництва досвіду творчої діяльності як освітнього результату. Однак, наявний процес підготовки кадрів аграрного профілю в Україні не забезпечує високого рівня сформованості творчого досвіду майбутніх фахівців і, як наслідок, адекватного рівня готовності до професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з основних причин загострення проблеми кадрового забезпечення сільськогосподарського виробництва є недосконалість дидактичного складника підготовки фахівців-аграріїв, зокрема, при організації навчального процесу недостатньо враховуються особливості психології молоді, вплив активних методів навчання на розвиток творчої особистості тощо. За цих умов педагогічна система ЗВО має адекватно реагувати на соціальне замовлення, сприяти активізації навчально-творчої діяльності (НТД) студентів і формуванню на цій основі творчої особистості фахівця аграрної сфери [8; 9].

Відповідний напрям професійної підготовки тісно пов'язаний з проблемою управління навчально-творчою діяльністю студентів, яка має вирішуватися на основі системного підходу з розробкою інноваційних педагогічних технологій і дидактичних засобів. Незважаючи на те, що педагогічна наука і практика ніколи не стояли осторонь розв'язання проблеми підвищення ефективності підготовки фахівців, в умовах інтенсифікації навчально-виховного процесу постало питання розробки педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю студентів вищих навчальних аграрних закладів.

Наприклад, у Великій Британії реалізація технологічного аспекту відбувається за різними напрямками, зокрема у галузі навчального процесу, виховання, наукових досліджень, адміністрування. Так, упровадження сучасних комп'ютерних технологій у вищих навчальних закладах цієї країни надає великі можливості щодо підвищення якості освітніх послуг і, на цій основі, покращення професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю. Важливим напрямом розвитку професійної освіти Великої Британії є застосування Тьюторної системи, яка використовує он-лайнове навчальне середовище Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, надаючи доступ до матеріалів курсу та пропонуючи дискусійні форуми, чати й веб-конференції, пов'язані з навчанням [6].

Незважаючи на досить вагомі результати наукових пошуків у галузі управління навчально-творчою діяльністю студентів, вони не набули ознак цілісного системного узагальнення [4-5]. Поза увагою дослідників залишилися важливі аспекти теоретико-методологічних і методичних засад управління навчально-творчою діяльністю студентів у ЗВО аграрного профілю.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні дидактичних засад формування кадрового потенціалу аграрної сфери на основі удосконалення освітнього складника та впровадження дворівневої педагогічної технології управління начально-творчою діяльністю студентів на макро- та мікрорівні.

Виклад основного матеріалу досліджень. Враховуючи необхідність формування у майбутніх аграріїв здібностей до креативної діяльності в межах обраної професії, педагогічна система ЗВО має знайти місце інноваційним методам організації навчально-творчої діяльності студентів на основі управлінських концепцій і всебічного розвитку діяльнісного підходу в умовах технологізації професійної підготовки кадрів. Предметом такої навчально-творчої діяльності має стати інноваційна педагогічна система з технологією управління навчально-творчою діяльністю студентів (макро- та мікрорівні).

Навчально-творча діяльність студентів є обов'язковою складовою навчальної діяльності, яка являє собою цілеспрямовану високо мотивовану комбінаторну діяльність людини з елементами управління, співуправління та самоуправління у педагогічній системі, яка спрямована на формування високого рівня досвіду творчої діяльності майбутніх фахівців в умовах професійної підготовки кадрів аграрного профілю [9, с. 64].

Аналіз теоретичних джерел [1; 2; 3; 5] дозволив визначити цілісну функціональну структуру запропонованої педагогічної технології як сукупність таких компонентів: концептуальна основа; змістовна частина навчання з цільовою програмою; процесуальний блок, що реалізує технологічний процес досягнення результату; мотиваційний складник, що включає відповідні методи, форми та засоби, через які здійснюється вплив на мотиваційну поведінку особистості; діагностична частина, що включає оцінку одержаних результатів, їх співвідношення з поставленою метою і завданнями. Наведені структурні компоненти мають містити управлінський складник, який їх об'єднує та дозволяє досягти мети управління навчально-творчою діяльністю.

Враховуючи останнє, висновуємо, що педагогічній технології властиві як змістовні (цілі навчання, зміст навчального матеріалу), так і процесуально-управлінські складники (методи, форми та засоби навчання і управління НТД). На основі цих теоретичних позицій визначено структурні компоненти педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю: цілі управління НТД; засоби управління НТД; засоби педагогічної взаємодії викладача і студента; процес управління НТД за технологічними етапами реалізації функцій

мотивації, планування, організації, контролю, аналізу та регулювання; результат управління НТД.

На підґрунті аналізу функціональної структури педагогічного процесу запропоновано дворівневу (макро- та мікрорівні) педагогічну технологію управління навчально-творчою діяльністю студентів, яка являє собою цілісну систему взаємопов'язаних технологічних етапів (мотиваційно-орієнтувальний, планувально-цільовий, перетворювальний, діагностичний), що визначають функціональний вплив на НТД студентів засобами управління, співуправління та самоуправління і в єдності забезпечують формування професійно-творчої компетентності фахівців аграрної сфери. Дворівнева педагогічна технологія управління НТД реалізується на основі поетапної моделі управління. На макрорівні (етапи: мотиваційно-орієнтувальний; планувально-творчий; організаційно-перетворювальний; творчого саморозвитку) педагогічна технологія передбачає творче зростання майбутніх фахівців упродовж навчання до рівня їхньої фахової компетентності. Мікротехнологія в єдності мотиваційно-орієнтувального, планувально-творчого, креативно-розвивального, рефлексивно-творчого етапів є інваріантом стосовно організації навчально-творчої діяльності студентів на заняттях, що забезпечує набуття ними творчого досвіду.

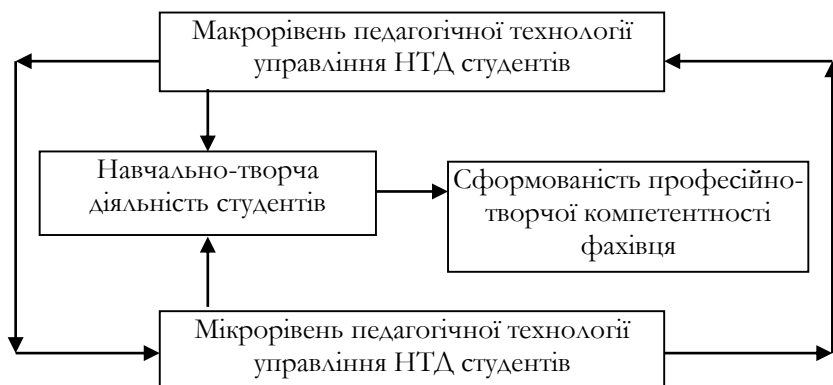

Рис. 1. Організація навчально-творчої діяльності студентів в умовах дворівневої педагогічної технології

Мотиваційно-орієнтувальний етап ставить за мету створення дієвої системи спонукання студента до НТД на основі його ціннісної орієнтації щодо самоуправління НТД. Планувально-творчий етап

передбачає розробку індивідуальної цільової програми НТД студентів. Організаційно-перетворювальний (креативно-розвивальний) етап здійснює формування навичок продуктивної самоорганізації. На етапі творчого саморозвитку (рефлексивно-творчому) основними функціями управління є контрольна-аналітична та регулювальна. При цьому системоутворювальним фактором виступає спілкування та комунікація між суб'єктами; передбачається оцінка та аналіз як освітнього, так і управлінського результату – сформованості навичок самоконтролю та самоаналізу на основі рефлексивного підходу.

Ефективне функціонування дворівневої педагогічної технології можливе за умов підвищення рівня управління самостійною та індивідуальною роботою студентів через відповідне мотиваційне забезпечення, планування стратегії самоорганізації НТД, а також упровадження системи зворотного зв'язку та функцій саморефлексії. Спираючись на результати досліджень впливу активних методів навчання на формування творчих професійних навичок фахівців, розроблено та запроваджено у навчальний процес моделі дидактичних ігор, які активізують НТД у контексті професійної підготовки фахівців-аграріїв. Процес гри подано як дидактичну мікросистему управління НТД, яка технологічно реалізує етапи педагогічної технології від мотиваційно-орієнтувального до творчого саморозвитку. Важливою педагогічною умовою активізації НТД є стимулювання студентів до самоуправління і формування на цій основі наукового, творчого та соціального досвіду. З цією метою створено громадську організацію «Науковий центр дидактики менеджмент-освіти» як осередок впровадження науково-педагогічних новацій.

Результати експериментальної роботи засвідчили підвищення рівня сформованості компонентів професійно-творчої компетентності майбутніх фахівців-аграріїв. Наприклад, у середньому відзначено підвищення: навчально-творчої активності студентів – на 25 %; рівня сформованості творчого досвіду – на 20,3 %; успішності – на 9,6 %; міцності знань – на 16,2 %; умотивованості НТД – на 15,6 %; продуктивності навчання – на 28,8 % [7, с. 118-122].

З метою визначення динамічних розбіжностей у формуванні досвіду творчої діяльності студентів експериментальних і контрольних груп проведено їх групування за компонентами професійної компетентності на прикладі окремих навчальних дисциплін («Менеджмент», «Управління персоналом», «Фінанси підприємств» та ін.). В основу групування було покладено методику розподілу студентів за рівнем їх творчої активності та сформованості творчого досвіду з

поділом на чотири класи (початковий, середній, достатній, високий), які відповідають емоційно-ціннісному, когнітивному, діяльнісному та особистісно-розвивальному компонентам професійно-творчої компетентності фахівців-аграріїв (рис. 2).

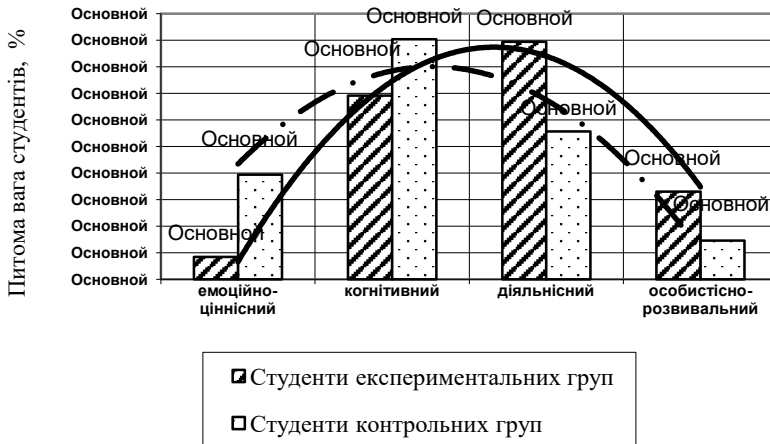

Рис. 2. Гістограма розподілу студентів за компонентами професійно-творчої компетентності

Аналіз діаграми свідчить про істотне збільшення питомої ваги студентів експериментальних груп, які знаходяться на рівні особистісно-розвивального компоненту в структурі професійно-творчої компетентності (16,5 % проти 7,3 %). Питому вагу студентів експериментальних груп у сукупності за особистісно-розвивальним та діяльнісним компонентами становить 61,2 %, проти 35,1 % у студентів контрольних груп. Якісний аналіз одержаних результатів засвідчив, що у студентів експериментальних груп на рівні сформованості особистісно-розвивального компоненту професійно-творчої компетентності превалюють навички саморозвитку. На цьому етапі під впливом досягнутих творчих результатів НТД починається формування у студентів нової (удосконаленої) мотиваційної структури НТД, що створює передумови для повторного циклу самоуправління НТД за дворівневою педагогічною технологією управління навчально-творчою діяльністю студентів.

Висновки. Компонентами професійної компетентності майбутніх фахівців аграрної сфери з розвинутим досвідом творчої діяльності є інноваційність, творчий пошук, креативне мислення,

високий рівень наукової діяльності, можливість здійснювати виробничу діяльність в умовах невизначеності та ризику, висока соціальна активність, адаптивність, нестандартність прийняття рішень тощо.

За технологічним підходом управління навчально-творчої діяльністю студентів в системі професійної підготовки майбутніх аграріїв включає такі функціональні етапи: мотиваційно-орієнтувальний, планувальний, пізнально-перетворювальний, контроль-аналітичний, регулювально-розвивальний. Результатом цього процесу є організаційно-технологічні алгоритми, які спрямовані на вдосконалення як освітнього продукту, так і безпосередньо структури навчально-творчої діяльності студентів.

Результатами педагогічного експерименту підтверджено наявність високого рівня сформованості професійної компетентності студентів експериментальних груп. Запропонована педагогічна технологія забезпечує технологізацію розвитку досвіду діяльності студентів від репродуктивних рівнів до продуктивних і творчих. При цьому забезпечується перехід від прямого управління до співуправління та самоуправління НТД студентів.

Для запровадження дворівневої педагогічної технології управління НТД у навчальний процес необхідно дотримуватися таких організаційно-педагогічних умов. На мікрорівні: створення системи мотиваційного забезпечення; визначення цілей НТД; обґрунтування дидактичних методів, форм та засобів управління НТД; підготовка науково-методичного забезпечення; організація творчого освітнього середовища; моніторинг якості підготовки фахівців відповідно цільової функції. На макрорівні дворівнева ПТУНТД передбачає активне використання у навчально-виховному процесі таких організаційних форм управління НТД, як методологічні семінари, освітні студії, наукові громадські організації.

Література.

1. Алексюк А.М. Експериментальне впровадження технології модульної організації навчання у вищій школі / А.М. Алексюк // Проблеми вищої школи. – К. : Вища школа, 1994. – Вип. 79. – С. 3-9.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Дмитренко Т.О. Системний аналіз педагогічної технології / Т.О. Дмитренко // Напрямки наукових досліджень кафедри педагогіки: зб. наук. праць ХДПУ ім. Г.С. Сковороди ; за ред. В.І. Лозової. – Х. : ХДПУ, 1997. – С. 67-70.

4. Клочко О.В. Професійна підготовка майбутніх менеджерів аграрного виробництва засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій: [монографія] / О.В. Клочко. – Вінниця : Т.П. Барановська, 2018. – 350 с.

5. Лазарев М.І. Полісистемне моделювання змісту технологій навчання загальноінженерних дисциплін : [монографія] / М.І. Лазарев. – Х. : Вид-во НФаУ, 2003. – 356 с.

6. Луцки Ю.М. Застосування сучасних технологій у процесі підготовки майбутніх аграріїв у вищій освіті Великої Британії / Ю.М. Луцки // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. Сковороди. – Х. : ХНПУ, 2017. – Вип. 57. – С. 236 – 247.

7. Нагаєв В.М. Дидактичні засади впровадження дворівневої педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю студентів вищих навчальних аграрних закладів: [монографія] / В.М. Нагаєв. – Х. : Колегіум, 2012. – 217 с.

8. Нагаєв В.М. Формування професійно-творчої компетентності фахівця аграрної сфери / В.М. Нагаєв // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 2 (5) – Т. 1. – Полтава : ПДАА, 2012. – С. 184-189.

9. Нагаєв В.М. Методологічні засади управління навчально-творчою діяльністю студентів: [монографія] / В.М. Нагаєв. – Х. : «Стильна типографія», 2018. – 151 с.

10. Про затвердження Комплексної програми підтримки розвитку українського села на період до 2020 року: Постанова Кабінету міністрів України // Економіка АПК. – 2007. – № 1. – С. 3-34.

References.

1. Aleksyuk A. M. (1994). Eksperymentalne vprovadzhenia tekhnolohii modulnoi orhanizatsii navchannia u vyshchii shkoli [Experimental introduction of the technology of modular organization of training in high school]. *Problemy vyshchoi shkoly – Problems of higher education*, Kyiv: Vyshcha shkola, Issue 79, pp. 3-9 [in Ukrainian].

2. Bepalko V.P. (1989). *Slabaemye pedahohicheskoj tekhnolohyy* [Compounds of pedagogical technology]. Moscow: Pedahohyka, p. 192 [in Russian].

3. Dmytrenko T.O. (1997). Systemnyi analiz pedahohichnoi tekhnolohii [System analysis of pedagogical technology]. *Napriamky naukovykh doslidzhen kafedry pedahohiky: zb. nauk. prats KhDPU im. H.S. Skovorody – Directions of scientific researches of the chair of pedagogy: a collection of scientific works of KPUU them. GS Skovorody*, pp. 67-70 [in Ukrainian].

4. Klochko O.V. (2018). *Profesiina pidbotovka maibutnikh menezheriv abrnaroho vyrobnytstva zasobamy suchasnykh informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii* [Professional training of future managers of agrarian production by means of modern information and communication technologies]. Vinnytsia : T.P. Baranovska, p. 350 [in Ukrainian].

5. Lazariev M.I. (2003). *Polysystemne modelivannia zmistu tekhnolohii navchannia zabalnoinzhenernykh dystsyplin* [Polysystem modeling of technology content of general engineering disciplines]. Kharkov: Vyd-vo NFaU, p. 356 [in Ukrainian].

6. Lushchik Yu.M. (2017). Zastosuvannia suchasnykh tekhnolohii u protsesi pidhotovky maibutnikh ahrariiv u vyshchii osviti Velykoi Brytanii [Application of modern technologies in the process of preparation of future agrarians in higher education in the UK]. *Pedagogika ta psykholohiia: zb. nauk. prats KhNPU imeni H. Skovorody – Pedagogics and Psychology: Sb. sciences works of KNPU named after G. Skovoroda*, Issue 57, pp. 236-247 [in Ukrainian].

7. Nahaiev V.M. (2012). *Dydaktychni zasady vprovadzhenia dvorivnevoi pedagogichnoi tekhnolohii upravlinnia navchalno-tvorchoiu diialnistiu studentiv vyschykh navchalnykh abramnykh zakladiv* [Didactic principles of introduction of two-level pedagogical technology of management of educational and creative activity of students of higher educational establishments]. Kharkov: Kolehium, p. 217 [in Ukrainian].

8. Nahaiev V.M. (2012). Formuvannia profesiino-tvorchoi kompetentnosti fakhivtsia ahrarnoi sfery [Formation of professional-creative competence of a specialist in agrarian sphere]. *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii – Scientific works of the Poltava State Agrarian Academy*, Issue 2 (5), Vol. 1. Poltava: PDAA, 2012, pp. 184-189 [in Ukrainian].

9. Nahaiev V.M. (2018). *Metodolobichni zasady upravlinnia navchalno-tvorchoiu diialnistiu studentiv* [Methodological bases of management of educational and creative activity of students]. Kharkov: «Stylna typohrafiia», p. 151 [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Kompleksnoi prohramy pidtrymky rozvytku ukrainskoho sela na period do 2020 roku: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy [On approval of the Integrated Program for Supporting the Development of Ukrainian Village for the Period till 2020: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (2007). *Ekonomika APK – Economy of the AIC*, No 1, pp. 3-34 [in Ukrainian].

Анотація.

Нагаєв В.М., Нагаєва Г.О. Дидактичні засади формування кадрового потенціалу аграрної сфери як стратегічного ресурсу розвитку соціально-економічних систем.

Аналізуються провідні компоненти творчого досвіду в системі професійної компетентності фахівців аграрної сфери. Розглядаються технологічні етапи процесу професійної підготовки аграріїв у контексті формування творчого досвіду. Обґрунтовуються дидактичні методи, форми та засоби реалізації педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю студентів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні дидактичних засад формування кадрового потенціалу аграрної сфери на основі удосконалення освітнього складника та впровадження дворівневої педагогічної технології управління начально-творчою діяльністю студентів на макро- та мікрорівнях.

Результати експериментальної роботи засвідчили суттєве підвищення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців аграрної сфери. Запропонована педагогічна технологія забезпечує технологізацію розвитку творчого досвіду студентів від репродуктивних рівнів до продуктивних і творчих.

Ключові слова: кадровий потенціал; професійна компетентність; навчально-творча діяльність; досвід творчої діяльності; дворівнева педагогічна технологія управління навчально-творчою діяльністю.

Аннотация.

Нагаев В.М., Нагаева Г.О. Дидактические принципы формирования кадрового потенциала аграрной сферы как стратегического ресурса развития социально-экономических систем.

Анализируются ведущие компоненты творческого опыта в системе профессиональной компетентности специалистов аграрной сферы. Рассматриваются технологические этапы процесса профессиональной подготовки аграриев в контексте формирования творческого опыта. Обосновываются дидактические методы, формы и средства реализации педагогической технологии управления учебно-творческой деятельностью студентов.

Цель статьи заключается в обосновании дидактических принципов формирования кадрового потенциала аграрной сферы на основе совершенствования образовательной составляющей и внедрения двухуровневой педагогической технологии управления учебно-творческой деятельностью студентов на макро- и микроуровнях.

Результаты экспериментальной работы засвидетельствовали существенное повышение уровня сформированности профессиональной компетентности будущих специалистов аграрной сферы. Предложенная педагогическая технология обеспечивает технологизацию развития творческого опыта студентов от репродуктивных уровней к продуктивным и творческим.

Ключевые слова: *кадровый потенциал; профессиональная компетентность; учебно-творческая деятельность; опыт творческой деятельности; двухуровневая педагогическая технология управления учебно-творческой деятельностью.*

Abstract.

Nagaev V.M., Nagaeva G.A. Didactic principles of forming of skilled potential of agrarian sphere as a strategic resource of development of the socio-economic systems.

Leading constituents of creative experience is analysed in the system of professional competence of specialists of agrarian sphere. The technological stages of process of professional preparation of agrarians are examined in the context of forming of creative experience. Didactics methods, forms and facilities of realization of pedagogical technology of management educational-creative activity of students, are grounded.

The purpose of the article consists in the ground of didactics principles of forming of skilled potential of agrarian sphere on the basis of perfection of educational constituent and introduction of two-tier pedagogical technology of management educational-creative activity of students on macro- and microlevels.

Experimental job performances witnessed the substantial increase of level of formed of professional competence of future specialists of agrarian sphere. The offered pedagogical technology provides technological development of creative experience of students from genesial levels to productive and creative.

Key words: *skilled potential; professional competence; educational-creative activity; experience of creative activity; two-tier pedagogical technology of management educational-creative activity.*